

آداب اجتماعی

بحث دیگر قرآن کریم در زمینه روابط اجتماعی مربوط به آداب و رسوم می‌شود که در روابط بین مسلمانان برقرار بوده و از مشخصات جامعه اسلامی محسوب می‌شود. هر جامعه‌ای آداب اجتماعی خاص خود را دارد که از خصیصه‌های قومی و نیز از افکار و عقاید مردم آن منشأ گرفته و در اثر پذیرش از طرف عموم افراد جامعه و تکرار آن طی قرون متمادی بصورت آداب ثابتی درآمده است.

جامعه اسلامی نیز آداب خاص خود را دارد با این تفاوت که آداب اجتماعی اسلام ریشه در عقاید اصیل اسلامی دارد و بالعکس نقطه مقابل هرگونه آداب جاهلی و آداب زشت قومی است. هنگامیکه اسلام در حال تدوین حکومت الهی خود در شبه جزیره عربستان بود مرده این سرزمین در اسارت هزاران آداب و رسوم زشت قومی قرار داشتند و گاهی انجام وحشتناکترین جنایات تحت عنوان هوس آداب و رسوم کار ساده‌ای بشمار می‌رفت. ریشه نگور کردن دختران، بارش برهن زنان هاشم کالاه و انبیا بجای مانده از فرد قوت شده، ازدواجهای بیرحمانه که

میگرد و هنگام با آن آداب اصیل جامعه اسلامی را نازل می‌نمود.

جامعه نوپای مدینه در حکم اولین دانشگاه اسلامی بود که مسلمانان در آنجا آداب اجتماعی اسلام را زیر نظر مستقیم پیامبر (ص) یاد می‌گرفتند و رفته رفته این آداب و رسوم به نقاط دیگر انتشار می‌یافت.

*** اسلام هرگونه تعصب زشت قومی را مردود شمرد و آداب اجتماعی خود را بر ویرانه‌های آداب جاهلیت قرار داد.**

به حسن سب قرآن کریم طی آیات زیادی جامعه تازه تأسیس شده اسلامی را که با شور و شوق زیاد طالب آگاهی از نظامات و سنن الهی اسلام هستند راهنمایی میکند. سپس برای اجتناب از عیب آداب جاهلی و تقیید از اعمال و رفتار او راه خویش را بیابند.

*** آداب اجتماعی اسلام اولین برنامه خود را متوجه برخورد های بین مسلمانان نمود تا برخوردهای خشن به رفتارهای مسالمت آمیز و دوستانه تبدیل گردد.**

در آن زمان وسیله ای لذت بخش و خدمتکاری بی اراده بودند، اعتقاد بخرافات و تعصبات شدید قومی و نزادی تنها نمونه هایی از فضایل وحشت زای دوران جاهلیت آنها بود.

بدیهی است که در چنین فضایی روابط اجتماعی نیز تحت تاثیر همین آداب و رسوم ظالمانه تدوین و تنظیم می‌شد و قطعاً نمیتوانست روابط سالمی را در جامعه پی ریزی کند.

به همین سبب اسلام هرگونه تعصبات زشت قومی را مردود شمرد و آداب اجتماعی خود را بر ویرانه های آداب جاهلیت قرار داد.

قرآن کریم بتدریج با نزول آیات رحمت خود، مسلمانان را از دل بستن به آداب جاهلی منع

آداب اجتماعی اسلام از مهمترین زمینه هائی بود که در مقابل جامعه تازه مسلمان مدینه قرار داشت و با رهنمودهای قرآن و روئنهائی نیکوی پیامبر (ص) به بهترین نحوی در جامعه اسلامی پیاده شد و در اعمال و رفتار مردم جاری گردید.

آداب اجتماعی اسلام اولین برنامه خود را متوجه برخورد های بین مسلمانان نمود این برخوردها می بایست از حالت خشن و بی تفاوت خود درآمده و به برخوردهای مسالمت آمیز و دوستانه تبدیل گردد، تا سه تنها ایجاد دافعه و بیگانگی در بین مسلمانان نکند بلکه هر برخوردی جرقه ای در جهت جوشش و استحکام پیوندهای جامعه اسلامی باشد.

قرآن کریم در توصیف روابط بین مسلمانان آنها را «رحمنه بینهم» می‌نامد تا احاد جامعه را نسبت به یکدیگر در فضائی از رحمت و مهربانی قرار دهد و در تنظیم روابط عطفوت بار بین آنها میفرماید:

«وَأَذا حیتة بئحیة فحیوا باحسن منها و ردوها...»

(نساء آیه ۸۶)

یعنی:

«هرگاه حیعت داده شوید به درود و تحیتی پس درود و تحیتی بهتر از آنرا یاد و حد آنرا مشابه پاسخ دهید»

در این آیه هم روش وجود دارد و هم وظیفه ابتدا بهترین روش ارائه میشود تا روابط بین مسلمانان بصورت برقرار شده و بطور تصاعدی در جهت مهر و عطفوت هرچه بیشتر رشد نماید و سپس جامعه اسلامی موظف میشود که این روش را با چراغ درآورد.

بدیهی است که آداب اجتماعی اسلام از همین رهنمودهای اصیل قرآنی سرچشمه گرفته و بواسطه رفتار پیامبر و اصحاب نزدیک او در جامعه اسلامی انتشار یافته است که آدابی مانده سلام کردن و مصافحه و معاينه شعا عهائی از آن میباشد.

قرآن کریم در ترغیب و تشویق جامعه اسلامی به سلام کردن میفرماید:

«... فَاذا دخلتم بیوتا فسلموا علی انفسکم

تعین من عندا... مبارکه طیبه»

(سوره نور آیه ۶۱)

یعنی:

پس چون داخل شوید در خانه های پس سلام کنید بر خودهاتان سلام کردنی از نزد خدا یا برکت و پاکیزه»

پیامبر اص (ص) برای پیاده کردن این آیین الهی در جامعه اسلامی میفرماید: «نزدیکترین مردم به خدا و رسولش کسی است که با سلام آغاز بگفتار کند» کافی ج ۱۲ و در این گفتار خود انقدر تاکید دارد که میفرماید:

«هر که پیش از سلام کردن آغاز به سخن کند پاسخش را نگیرد»

(کافی ج ۲)

بدین ترتیب تبادل سلام در روابط مسلمانان یکی از آداب همیشگی جامعه اسلامی گردید و چنانکه می بینیم مسلمانان بوسیله آن بهترین تحیات و عواطف درونی خویش را به همدیگر ابراز داشته و با ایجاد پیوندی عاطفی زمینه را برای بسط روابط اجتماعی خویش آماده میسازند. ما حتما در زندگی خود تجارب زیادی در این زمینه داریم بسیاری اوقات اتفاق افتاده است که با اقدام به سلام زمینه دوستی بین خود و دیگران را فراهم کرده ایم و چه بسا از این طریق دوستان زیادی بدست آورده ایم.

خیلی اوقات نیز جدائی و کدورتی که بین ما و دوستان پدید آمده تنها با تبادل سلام بین ما بطور معجزه آسانی زمینه رفع آن فراهم شده است. البته روش سلام کردن و حدود و اندازه آن در آداب معاشرت اسلامی کاملا مشخص است که در این جا مورد بحث ما نیستد.

مصافحه و معافه نمونه های دیگری از آداب اجتماعی اسلام هستند که از صدر اسلام بین مسلمانان مرسوم بوده است.

مصافحه بمعنی دست دادن و دست همدیگر را فشردن است و معافه بمعنی همدیگر را اغوش کشیدن است.

پیامبر اکرم در ترغیب جامعه اسلامی به این آداب میفرماید:

«چون بایکدیگر ملاقات کردید یا سلام کردن و دست همدیگر را فشردن ملاقات کنید»

«کافی ج ۳»

و رفتار پیامبر (ص) بدینگونه بود که با هر کس دست میداد هرگز دست خود را نمی کشید تا ابتدا طرف مقابل دستش را بکشد.

توجه دیگر آداب اجتماعی اسلام به اجتماعات و فعالیتهای جمعی مسلمانان است.

تشکیل جلسات و هیئات و گروههای اجتماعی از ضروریات هر جامعه است اما اداره و کنترل این اجتماعات بتعمیریکه بجای ایجاد روابط دوستانه سبب ایجاد روابط خصمانه و

ناسالم نگردد از مهمترین مشکلات مردم آن جامعه است. آداب اجتماعی اسلام با مایه گرفتن از فرهنگ اصیل اسلام بتعمیری برنامه ریزی شده است که مانع از ایجاد هر گونه روابط ناسالم در اجتماعات می شود.

قرآن کریم ابتدا شرکت در هر گونه جلسه و اجتماعی را که جهت خلاف اهداف الهی داشته باشد شدیداً منع می نماید و میفرماید:

«و اقربیت الذین یخوفسون فی ابائنا فاعرض عنهم حتی یخوفوا فی حدیث «الشوری» (سوره انعام ۱۸۸)»

قرآن کریم در توصیف روابط بین مسلمانان آنها را «اجتماعی» می نامد تا احاد جامعه را نسبت به یکدیگر در فضائی از رحمت و مهربانی قرار دهد.

«هنگامیکه می بینی کسانی بنسب مشغول گفتگو در آیات ما هستند از آنها روی بگردان تا بحث خود را رها کنی» به همین جهت تشکیل هر گونه جلسه و انجمنی از ابتدای بوجود آمدن آن تحت کنترل قرار میگیرد تا در جهت باطل نباشد و سپس آداب اجتماعی اسلام بر فضای آن حاکم میگردد تا جلساتی که بر اساس سالم بنا نهاده شده در جهت ناسالم قرار نگیرند.

قرآن کریم در اشاره به این آداب میفرماید: «یا ایها الذین آمنوا اذا قبلکم تفسحوا فی المجالس فالتفسحوا یفسح ا... لکم» (سوره مجادله آیه ۱۱)

بزرگی برای موفقیت هر جلسه و انجمنی بوده است.

مسئله دیگری که اجتماعات اسلامی را تهدید می کند رفتار است که در حین تشکیل جلسات از افراد سرزنش و موجب ایجاد روابط ناسالم و نتیجتاً جو بی اعتمادی و تشنج در حصار می شود.

در آن زمانه ترین رفتار در این زمینه ایجاد نوعی رابطه خصمانه بین کسانی از افراد جلسه و بی اعتمادی نسبت به دیگر حاضر است که نوعی یا بیگانهی صحبت کردن از مهمترین عوامل آن می باشد.

قرآن کریم میفرماید: «الذین یحزبون الذین یحزبون الذین آمنوا» (سوره مجادله آیه ۱۲)

«در حقیقت نجوی و پنهانی صحبت کردن در میان جمعی از مومنان شیطان است تا بدینوسیله دیگر مومنان را تشنگین و محزون سازد»

بانهایی است که مهمترین اثر نجوی تجزیه اجتماعات و ایجاد تفرقه در روابط بینان آنهاست. هنگامیکه در اثر در میان اجتماع یکبار جدائی شروع به پیچ و پیچ کردن و ایجاد رابطه خصمانه می کنند خود بخود نوعی شک در دل دیگر افراد ایجاد می نماید و چنانچه عمل زیست آنها ادامه یابد ایجاد شک شدیدتر شده و تبدیل به بی اعتمادی می شود. نتیجتاً افراد دیگر نیز بنا بر روابط خصمانه که با هم دارند چهره بدی گرفته به نحوی می پردازند و این زمینه ایست تا یک انجمن دوستانه را تبدیل به دسته بندیهای خصمانه نماید.

آداب اجتماعی اسلام با مایه گرفتن از فرهنگ اصیل اسلامی بتعمیری برنامه ریزی شده است که مانع از ایجاد هر گونه روابط ناسالم در اجتماعات می شود.

یعنی:

«این مومنان در مجالس خود برای یکدیگر جای بگشایند تا خدا به شما گشایش عظمی بدیهد» است که مسئله جای و مکان در مجالس و اجتماعات از اولین زمینه های برخورد بین افراد است و می تواند سبب ایجاد اشکالی در آغاز تشکیل هر جلسه ای شود. ذکر این نکته در قرآن که تشریحات

بصورت آداب نیکویی بین مسلمانان در آمده و از ابتدای ورود هر فردی بجلسه سبب تبادل نواشی احترام متقابل بین او و حضار می شود زمینه خوبی برای ایجاد فضائی از خوشبینی و اعتماد بین افراد است. و تجارب عینی نشان میدهد که اغلب اوقات همین نکات ظاهراً کوچک زمینه

ایست باید توجه داشت که اسلام صرفاً نجوایی را که چنین نتیجه شومی بیار میآورد منع می کند و بالعکس نجوی را از جهت مثبت آن تشویق و تائید می نماید. قرآن کریم این حقیقت را با ذکر هر دو جنبه آن بیان میدارد و میفرماید: «یا ایها الذین آمنوا اذا تجسسوا فلا تتبعوا بها بالاسرار و العسوان و معصیت الرسول و تتجسوا بالاسرار التقری»

«مجادله آیه ۸» یعنی: «ای مومنان هنگامیکه نجوی می کنید هر بار که در دلتان و شنیدید و شنیدید به پیغمبر نجوی بکنید بلکه هر بار با اقدام به تقلب خیر و تقوی نجوی کنید»

ادامه دارد